

DEMINUTYVAI RYTŲ AUKŠTAIČIŲ TEKSTŲ STILIAUS FIGŪROSE

JURGITA MACIENĖ

Šiaulių universitetas
jurgamac@delfi.lt

Pagrindiniai žodžiai: *tekstas, patarmė, stiliaus figūra, deminutyvas.*

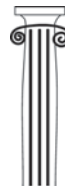
Mokslo literatūroje gana išsamiai yra aprašyti lietuvių kalbos deminutyvai, kaip atskiri kalbos vienetai (daugiausia tyrinėti darybos ir iš jos kylančių reikšmių požiūriu), ir įvairios tarmės (patarmės, šnektos), kaip „teritorinės kalbės atšakos“ (DLKŽ₆). Apie tai, kaip tarmėse stiliaus figūros kuriamos vartojant deminutyvus, aprašymų rasti nepavyko, todėl šiame straipsnyje norėta išsiaiškinti, kokia yra deminutyvų reikšmė tarminių tekstų stiliaus figūroms. Aprašomuoju analitiniu metodu tirti tarminių tekstų deminutyvai, kaip savarankiški kalbos vienetai, ir sakiniai, kaip turinio vienetai. Gretinamasis metodas taikytas analizuojant skirtingų patarmių tekstus. Deminutyvų stilistiniam atspalviams, iš vartojamų stiliaus figūrų kylančiam vertinimui paryškinti taikytas pakeitimo metodas.

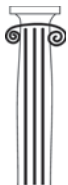
Tirti pasirinktos stiliaus figūros, rastos uteniškių, širvintiškių, vilniškių patarmių tekstuose. Nagrinėjami pavyzdžiai surinkti iš *Lietuvių kalbos tarmių* (1970) (LKT), Žanetos Urbanavičiūtės-Markevičienės, Vlodo Grinaveckio *Lietuvių tarmių* antros dalies (1992) (LT), Danguolės Mikulėnienės, Kazio Morkūno *Dieveniškių šnektos tekstų* (1997) (Diev), Žanetos Markevičienės *Aukštaičių tarmių tekstų* pirmos dalies (1999) (ATT) ir *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijos* (2004) (Ch).

Tyrimo aktualumą lemia tai, kad deminutyvai sudaro ekspresyvų lietuvių kalbos ir jos teritorinių atšakų – patarmių – stilistinės sistemos dėmenį, jie atskleidžia patarmių ypatybes, gyventojų charakterio savitumą, emocingumą. Deminutyvai, viena iš lietuvių kalbinės raiškos dominančių, atspindi mūsų tautos dvasią – „emocinį lietuvių santykį su pasauliu“ (Gudavičius 2000, 142). Šios savybės ypač išryškėja, kai tarminiuose tekstuose sukuriamos įvairios stiliaus figūros.

Tarminių tekstų stiliaus figūros su deminutyvais

Stiliaus figūra – „neįprastas kalbos vieneto vartojimas, padedantis pagyvinti minties išraišką“ (KTŽ 191), „ypatingas, nestandartinis kalbinės raiškos būdas“ (Župerka 2001, 57). Figūros apima visus lygmenis: skirtingos semantinės, darybinės, morfologinės, sintaksinės, fonetinės ir t. t. Apie svarbiausias, ryškiausias stiliaus figūras (pavyzdžiui, metaforą, metonimiją, retorinį klausimą ar kartojimą) jau kalbėta

Antikos laikais, nemaža dėmesio figūroms skiria ir dabartiniai literatūros teorijos, retorikos bei stilistikos specialistai. Tiesa, tyrinėtojai, pasirinkdami skirtingą skirstymo pagrindą, stiliaus figūras klasifikuoja nevienodai¹. Kad ir koku pagrindu būtų skirstomos stiliaus figūros, nė vienas autorius neužsimena apie konkretaus kalbos vieneto reikšmę toms figūroms.

Deminutyvas yra kalbos priemonė, kuri gali būti neįprastai vartojama tekste, kai norima pabrėžti mažumą, jaunumą, nesubrendimą, atspindėti vertinimą ir pan. Juo galima pavadinti įvairius asmenis, daiktus ar reiškinius, kuriems tas deminutyvas nėra tikrasis vardas. Kartais gali būti sudaromi neįprasti, ekspresyvūs, net okaziniai deminutyvai – stilistiniai naujadarai. Vadinasi, deminutyvai yra vartojami sintaksinėms, semantinėms ir darybinėms figūroms² sukurti.

Straipsnyje aptariamos semantinės ir sintaksinės figūros, kuriose vartojami nagrinėjamų uteniškių, širvintiškių, vilniškių patarmių mažybiniai maloniniai žodžiai. Deminutyvų vartojimas figūrose aprašomas, remiantis Kazimiero Župerkos *Stilistikoje* (2001) pateikta stiliaus figūrų klasifikacija. Tačiau minėtosios figūros aptariamoms ne pagal kalbos lygmenis, o pagal tai, kiek joms yra reikšmingas deminutyvas. Atsižvelgiant į deminutyvo svarbą tarminių tekstų stiliaus figūroms, jas galima suskirstyti į tris grupes:

1. Figūros, kurioms deminutyvas yra vienas iš svarbiausių dėmenų.
2. Figūros, kuriose kartais deminutyvo svarba yra didesnė nei kitų daiktavardžių.
3. Figūros, kurioms deminutyvo ir kitų daiktavardžių reikšmė yra tapati.

Visos trys grupės aptariamos išsamiau.

I. Pirmosios grupės stiliaus figūras gali sukurti įvairūs daiktavardžiai, tačiau deminutyvai dėl savitų darybinių ir kontekstinių reikšmių bei darybos galimybių tampa vienais svarbiausių tų figūrų dėmenimis.

1. Deminutyvas yra emocinės reikšmės žodis, sudarytas su specialia (kartais tik vienai tarnei būdinga) priesaga. Tarminiuose (kaip ir bendrinės kalbos) tekstuose jis dažniausiai pavadina mažą arba malonų subjektą arba objektą, tačiau greta šių darybinių reikšmių kontekste neretai išryškėja ir kitos, pavyzdžiui, didumo ar ironijos reikšmės. Kai tokie mažybiniai maloniniai žodžiai tekste pavartojami nelauktai, neįprastai, netiesiogine reikšme, jie tampa dalies **tropų** (vienos **semantinių figūrų** grupės) pagrindu. Ypač deminutyvai svarbūs, kuriant litotę ir hiperbolę.

1.1. **Litotė** yra meninis sumažinimas, todėl ši figūra yra glaudžiai susijusi su viena iš deminutyvo darybinių reikšmių – mažumu. Juozo Pikčilingio teigimu, daiktavardžiais reiškiamose litotėse mažybinės priesagos yra labai dažnos (Pikčilingis 1975, 315), tai rodo jų svarbą, sudarant pačią figūrą. Pvz.:

¹ Plačiau žr. Macienė 2006, 88–98.

² Kalbant apie deminutyvo reikšmę stiliaus figūrai, neanalizuojamos morfologinės figūros, nes jas dažniausiai sudaro įvairios gramatinės veiksmažodžių formos, ir fonetinės figūros, kurioms sukurti paprastai reikia ne vieno žodžio, o kur kas ilgesnio teksto, todėl deminutyvo, kaip atskiro kalbos vieneto, reikšmė tokioje figūroje gerokai išblanksta. Šiame straipsnyje neaptariamos ir darybinės figūros su deminutyvais, nes jų tarminiuose tekstuose nerasta.

UTENIŠKIAI: 1. <...> šėrikai <...> vagia miltus // o ana <...> kad nors <...> ki-
šenėj atsineštų **saujelę** // (ATT 70); 2. <...> duoda kokią duonos **plutelę** <...> // (ATT
75); 3. <...> duoda jau kokios duonos ruginės **kašnelį** <...> // (ATT 76); 4. Mums
duonos buvo / mėsos **kruopelė** <...> // (ATT 81).

VILNIŠKIAI: 1. <...> atpjauna va šitaip **gabalėlį** taukų // (Ch 116); 2. Išgėrėm
<...> po koki <...> **lašėlį** // (ATT 157); 3. Kad gaučiau **kruopelę** pinigų // (ATT
151).

Litotėse pavartotų deminutyvų pamatiniai žodžiai *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* (elektroninis variantas) turi perkeltines mažumo, nedidelio kiekio reikšmes³. Su deminutyvinėmis priesagomis išvesti daiktavardžiai tą mažumo išpūdį dar labiau sustiprina. Kontekstas rodo, kad daiktavardžių deminutyvais pavadinti ne tiek maži, kiek meniškai sumažinti dalykai – jų „dydis, kiekis, svarba <...> ‘redukuojami’“ (Pikčilingis 1975, 316) – vietoj tam tikro kiekio maisto, gėrimo ar dalyko pasakoma *kašnelis, lašelis, saujelė, plutelė*. Kaip litotės vartojami deminutyvai kalbėjimui suteikia švelnumo, nors paties objekto ar subjekto vertinimas nėra aiškiai nusakytas.

Rastuose pavyzdžiuose vartojami deminutyvai yra išvesti su dariausiomis lietuvių kalbos priesagomis *-elis, -ė, -ėlis, -ė, -ukas, -ė*, daryba neatspindi patarmių skirtumų.

1.2. Hiperbole vadinamas meninis padidinimas, vaizdo sustiprinimas. *Lietuvių kalbos gramatikoje I* (1965) ir *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* (1996) yra nurodoma, kad deminutyvinės priesagos vediniams gali suteikti ir didumo reikšmę, t. y. deminutyvais gali būti vadinami dideli objektai, ilgas laikas, didelis kiekis dalykų ar skaičius daiktų ir pan. Pvz.:

VILNIŠKIAI: *O kai pabarė vieną kartą / tris **dienieles** verkė / o kai pabarė kitą kartą / **nedėlėlę** [= savaitėlę] verkė* // (Diev 83).

Kaip matyti iš pavyzdžio, deminutyvais yra hiperbolizuojama laiko trukmė. Vedininių *dienelė* ir *nedėlėlė* (turinčių kontekstinę didumo reikšmę) gradacinis išdėstymas sakinyje padeda „augti“ vaizdui bei sustiprina kalbėjimo situacijos emocingumą. Mažybiniai daiktavardžiai padidina ne patį dalyką, bet pabrėžia besitęsiantį laiką. Deminutyvus pakeitus nedeminutyvais, pakistų stiliaus figūra. Tekste yra vartojamas barbarizmas (slavizmas), iš kurio sudarytas deminutyvas.

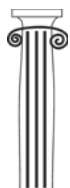
2. Tokie pat svarbūs mažybiniai maloniniai žodžiai yra ir kuriant **sintaksinę komponavimo figūrą** – laipsniavimą, t. y. žodžių, pasakymų išdėstymą stiprėjančia arba silpnėjančia tvarka. Deminutyvai, kaip ir kiti daiktavardžiai, yra gramatiškai nelaiipsniuojama kalbos dalis, todėl, kuriant laipsniavimo figūrą, ypač yra svarbi galimybė prie tos pačios šaknies pridėti skirtingas deminutyvines priesagas arba sudaryti keliapakopį vedinį.

UTENIŠKIAI: <...> turėdavo gražių dainų apdainuot savočioms / visokių gražių dainelių (ATT 92).

ŠIRVINTIŠKIAI: <...> lazdelėm / lazdom / eglinėm šakom išpina <...> (LKT 284).

³ *Kašnis* – „2. prk. gabalėlis, dalelė, truputis“, *kruopa* – „3. prk. truputis, nedidelis kiekis“, *lašas* – „2. prk. truputis, mažas kiekis ko nors“, *sauja* – „4. prk. nedidelis kiekis“ (DLKŽ).

Pavyzdžiuose pavartotas darybinis laipsniavimas: pasakomas nepriesaginis daiktavardis ir iš jo išvestas deminutyvinis vedinys. Uteniškių pavyzdyje laipsniavimo nariai išsidėstę stiprėjančia tvarka (pirma pasakomas pamatinis žodis *dainos*, paskui – deminutyvas *dainelės*), o širvintiškių – silpnėjančia (pamatinis žodis *lazda* pasakomas po deminutyvinio vedinio *lazdelė*). Pakeitus mažybinį daiktavardį nedeminutyvu, stiliaus figūra taip pat pasikeistų – būtų sukurtas pakartojimas.

II. Antrai stilistinių figūrų grupei priskirtinos tokios figūros, kuriose deminutyvo svarba kartais yra didesnė nei kitų daiktavardžių.

1. **Semantinės figūros** sudaromos, kai svarbus yra vartojamo žodžio turinys: leksinė reikšmė, emociniai bei stilistiniai atspalviai, tekste atliekamos funkcijos. Deminutyvai turi tik jiems būdingų požymių, dėl kurių yra pasirenkami semantinei figūrai sudaryti.

1.1. **Palyginimas** – dviejų objektų, turinčių bendrą (tikrą ar tariamą) požymį, sugretinimas, siekiant vaizdingiau nusakyti lyginamojo objekto ypatybes. Dalykas, su kuriuo lyginama (rema), paprastai esti aiškesnis, akivaizdesnis už lyginamąjį (temą): jis turi paaiškinti, pakomentuoti pastarąjį. Vadinasi, jei rema yra reiškiamą deminutyvu, būtent mažybinio maloninio daiktavardžio savybės nulemia tokį pasirinkimą⁴. Pvz.:

UTENIŠKIAI: 1. *Visos pašokam / visos kaip avelės⁵ kampan / ir stovim // (ATT 86);* 2. *O balselis kaip zvanelis [= varpelis] / kožna [= kažin] kur girdis // (ATT 39).*

VILNIŠKIAI: 1. *<...> kaip gražiai visi gieda // <...> kaip vieversėliai // (ATT 159);* 2. *<...> galvoj guzas kaip kukelė [t. y. kepaliukas] iššoko // (LT 303).*

Iš remos, įvardytos deminutyvu, galima spręsti apie objekto dydį (*guzas kaip kukelė*) arba teigiamą ar neigiamą kalbamojo dalyko vertinimą. Pavyzdžiui, palyginimai *visi gieda kaip vieversėliai* reiškia teigiamą požiūrį, o pasakymai *visos pašokam kaip avelės* atspindi neigiamą vertinimą.

Temai nusakyti vartojami deminutyvai palyginimui yra ne tokie svarbūs. Jais tiesiogiai įvardijami maži arba malonūs dalykai, asmenys. Pvz.:

UTENIŠKIAI: 1. *Pasikapstė berniokėlis kaip višta po šiukšlyną / jokio tolko [= naudos] // (ATT 42).* 2. *Ežėkas ne katinas / katras nagus pakavoja [= paslepia] kai eina // (ATT 40).*

Tais atvejais, kai palyginimų tema reiškiamą deminutyvais, o rema – nedeminutyvais, mažybiniai maloniniai daiktavardžiai yra svarbūs ne kaip stiliaus figūros – palyginimo – dalis, bet kaip intencijų pavadinti mažą arba malonų dalyką raiška.

1.2. **Metafora** yra žodžio reikšmės perkėlimas, remiantis daiktų, veiksmų panašumu, jų sąsaja.

UTENIŠKIAI: *<...> vis jo bobelė [t. y. žmonelė] zirzė / zirzė / kad parduotų karvę // (ATT 37).*

ŠIRVINTIŠKIAI: *<...> nuo Liukonių jau šauda / arkliukai skrenda <...> // (LKT 283).*

⁴ Daugiau apie deminutyvų vartojimą palyginimuose žr. Macienė 2004, 127–132.

⁵ Palyginimo tema yra pabraukta vienu brūkšniu, rema – dviem brūkšniais.

Pateiktuose sakiniuose deminutyvai yra dalis metaforų, kai reikšmės perkélimas remiasi veiksmu (*bobelė zirzė, arkliukai skrenda*). Vartojami deminutyvai sušvelnina kalbamąją situaciją (*bobelė, o ne boba*, kurio reikšmė – „1. ištekėjusi moteris; sena moteris, senė“ (*DLKŽ*)).

2. **Sintaksinėms figūroms** sudaryti deminutyviniai vediniai (o ne kiti daiktavardžiai) irgi pasirenkami tada, kai jų darybinė reikšmė ir funkcijos paryškina, padeda atskleisti teksto prasmę. Tarminiuose tekstuose rastos dvi tokios sintaksinės figūros.

2.1. **Sintaksinis paralelizmas** yra išplėstas stilistinis dviejų ar daugiau reiškinių gretinimas, reiškiamas tapačios ar panašios gramatinės sandaros sintaksinėmis konstrukcijomis.

VILNIŠKIAI: Koks zuikelis / gyvulėlis / visi gi pladijas [= dauginasi] // taip ir žmogus // (ATT 149).

ŠIRVINTIŠKIAI: 1. Ešeriokas ir kuojtė / tai gardi žuvytė / Antaniukas ir Julytė / tai graži porytė (ATT 104); 2. Kam vagelis / motinai vaikelis (ATT 108).

Pavyzdžiuose išryškėja darybinės (mažybinė, maloninė) deminutyvų reikšmės. Širvintiškių patarmės antrame pavyzdyje vediniai *vagelis, vaikelis* įgyja ir kontekstinę užuojautos, gailesčio reikšmę. Mažybiniai žodžiai figūroje sustiprina emocinį dalyko suvokimą (atlieka tikslinamąją ir vertinamąją funkcijas) bei sušvelnina situaciją.

2.2. **Antitezė** – panašios gramatinės sandaros sintaksinėmis konstrukcijomis išreikštas priešingų, kontrastingų dalykų gretinimas. Pvz.:

UTENIŠKIAI: 1. <...> buvo mažą vagelė / o <...> tai dabar ir didelioji upė <...> (Ch 136); 2. <...> kur ten už nendrelės pasislėpsi // <...> vis dėlto <...> ne už kokios gryčelės (ATT 37).

Pirmame sakinyje supriešinamas tas pats dalykas: buvo mažas upelis, kuris tapo didele upe. Deminutyvas *vagelė* (turintis mažumo reikšmę) ir tikslinamieji epitetai *maža, didelioji* sustiprina kontrastą. Antruoju atveju lyginant supriešinami skirtingi dalykai. Jaučiamas situacinio pobūdžio kontrastas, antiteze pabrėžiama, kad už glėžnos nendrelės užuovėją rasti sunkiau nei už tvirtos atramos. Deminutyvai atlieka tikslinamąją funkciją.

III. Trečiai grupei skiriamos tos stiliaus figūros, kurias sudarant ir deminutyvų, ir kitų daiktavardžių reikšmė yra vienoda.

1. Kai kurioms **semantinėms figūroms**, pavyzdžiui, **metonimijai** sukurti pasirenkami deminutyviniai vediniai, tačiau vietoje jų galima vartoti kitus daiktavardžius, nepakeičiant pasakymo esmės. Pvz.:

VILNIŠKIAI: O dainų visokių daugybė / kožnas [= kiekvienas] kampilis / gieda ir gieda <...> (ATT 130)⁶.

Deminutyvo *kampilis* pakeitimas nedeminutyvu – įmanomas – posakio esmė nekinta [plg. *kožnas kampas gieda*], dingsta tik švelnus kalbėjimas.

2. Dalis **sintaksinių figūrų** sukuriama, vartojant mažybinius maloninius žodžius, bet jie nėra svarbesni už kitus daiktavardžius.

⁶ Šiame pavyzdyje galima išvelgti ir hiperbolę, kuri sustiprina situaciją.

2.1. Kartojimas padeda atkreipti dėmesį į kartojamus žodžius ir parodo veiksmo ilgumą, stiprumą, intensyvumą, dalykų gausumą. Deminutyvai vartojami 1) paprastajame kartojime ir 2) anaforoje:

1) *UTENIŠKIAI*: <...> **piemeniukai piemeniukai** / kieno <...> *karves ganot* // (ATT 60).

VILNIŠKIAI: 1. **Babut babut** / *leisk mane miškan* // (LT 301); 2. **Bobule bobule** / *ko tavo tokios rankelės* // (LT 305); 3. <...> **darbeliai buvo** / ir **darbeliai / darbeliai** // (ATT 123).

2) *UTENIŠKIAI*: *Kai sviėtėlis* [= pasaulėlis] *sužinojo* <...> // *Kai sviėtėlis sužinojo* <...> (Ch 139).

ŠIRVINTIŠKIAI: *Galandu galandu peilelį* / *pjausiu kiškelį* // <...> *galandu galandu peilelį* / *pjausiu lapelę* // <...> *galandu galandu peilelį* / <...> // (LT 308–309).

Kelis kartus pakartotas mažybinis maloninis žodis padeda labiau sutelkti dėmesį į kalbamąjį dalyką, pabrėžiamas gausumas. Deminutyvai tekste atlieka tikslinamąją arba vertinamąją funkcijas.

2.2. Vienarūšių sakinio dalių arba vienarūšių sakinių eilė vadinama išvardijimu. Pvz.:

UTENIŠKIAI: 1. *Alei klaneliui* / *alei dirvoniukui pavadinimas buvo* // (ATT 83); 2. <...> *gerai žuvis kimba* // ir **ešeriokas** / ir *akleika* / ir *pūgžlys* <...> // (ATT 37).

VILNIŠKIAI: 1. <...> *kiek čia mano vargelio* / *kiek čia ašarėlių* <...> // (ATT 112); 2. [Moters pasakojimas apie avino pjovimą] <...> **kojytes aplupa** / <...> *pakaria* / *užpakalines kojytes* // *tada tokios gyslytės yra* / <...> *įduria* <...> *tada* <...> *su strykeliu* [t. y. lazdele] *pakaria* // <...> *lupa tą skūrytę* [= odytę] <...> **na gelius** *numauna kojytėm* // (Ch 121–122).

ŠIRVINTIŠKIAI: 1. <...> *juodai nešiodavo* <...> // ir *paltus* / ir **sukneles** / ir *skrybėles* <...> (ATT 101); 2. <...> *pjausiu kiškelį* // <...> *pjausiu lapelę* // <...> *pjausiu vilkelį* // <...> *pjausiu meškele* // <...> *pjausiu bitele* // (LT 308–309).

Kaip matyti iš pavyzdžių, išvardijami gali būti vien deminutyvai arba ir deminutyvai, ir nedeminutyvai. Kartais greta išvardijimo galima įžvelgti ir sintaksinio paralelizmo figūrą. Mažybiniai žodžiai suteikia dalykams mažumo arba malonumo išpūdį, o kalbėjimo situacijai – švelnumo, t. y. atlieka tikslinamąją ar vertinamąją funkcijas. Pakeitus juos nedeminutyvais, stiliaus figūra nepasikeičia, tik išnyksta konteksto emocinis atspalvis [płg. *Alei klanui / alei dirvonui pavadinimas buvo* //]. Daiktavardžių deminutyvai, vartojami išvardijimo figūrose, pasakymą padaro ekspresyvesnį, pabrėžiamas daiktų gausumas (pvz.: *suknelė, marškinėliai, kepurikė*).

Išvados

1. Rytų aukštaičių uteniškių, širvintiškių, vilniškių patarmių tekstuose rasta stiliaus figūrų, kurioms sudaryti vartojami deminutyvai. Mažybinių maloninių žodžių svarba figūroms yra nevienoda: a) deminutyvas yra vienas iš svarbiausių dėmenų; b) deminutyvo svarba yra didesnė nei kitų daiktavardžių; c) deminutyvo ir kitų daiktavardžių reikšmė yra tapati.

2. Pirmai grupei priskirtinos litotė, hiperbolė (leksinės semantinės stiliaus figūros) ir laipsniavimas (sintaksinė figūra). Šioms figūroms kurti yra svarbios deminutyvų darybinės mažumo ir malonumo reikšmės bei pati deminutyvų daryba – skirtingų priesagų (ir kelių darybos pakopų) vediniai.

3. Antrą grupę sudaro palyginimas, metafora ir sintaksinis paralelizmas, antitezė. Visų šių figūrų esmė – tam tikras lyginimas, gretinimas, tapatinimas, todėl svarbu, su kuo lyginama. Kai gretinama arba tapatinama su objektu, įvardijamu deminutyvu, išryškėja mažybinio maloninio žodžio darybinės reikšmės ir tekste atliekamos tikslinamoji bei vertinamoji funkcijos.

4. Trečiai grupei priklauso metonimija ir kartojimas, išvardijimas, kurie gali būti sudaryti ir su nedeminutyviniais daiktavardžiais. Pavartoti deminutyvai visam kontekstui suteikia švelnumo, malonumo atspalvį arba pabrėžia objektų gausumą, įvairumą, skirtingą dydį.

5. Uteniškių, širvintiškių, vilniškių patarmių stiliaus figūrose vartojami deminutyvai, sudaryti su populiariausiomis lietuvių kalbos deminutyvinėmis priesagomis *-elis, -ė, -ėlis, -ė, -ukas, -ytė, -okas* ir išvesti iš lietuviškų žodžių arba barbarizmų.

6. Tarmių tekstų stiliaus figūrose labiausiai išryškėja vartojamų deminutyvų darybinės mažumo bei malonumo reikšmės ir tikslinamoji bei vertinamoji funkcijos.

Šaltiniai

- ATT 1999 – Markevičienė Ž. *Aukštaičių tarmių tekstai I*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1999.
- Ch 2004 – *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2004.
- Diev 1997 – Mikulėnienė D., Morkūnas K. *Dieveniškių šnektos tekstai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997.
- LKT 1970 – *Lietuvių kalbos tarmės*. Chrestomatija, Vilnius: Mintis, 1970.
- LT 1992 – Urbanavičiūtė-Markevičienė Ž., Grinaveckis V. *Lietuvių tarmės II*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 1992.

Literatūra

- DLKG 1996 – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, red. V. Ambrazas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- DLKŽ₆ – *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (šeštasis elektroninis leidimas), vyr. red. S. Keinys. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Gudavičius A. *Etnolingvistika*. Šiauliai: K. J. Vasiliausko įmonė, 2000.
- KTŽ 1990 – Gaivenis K., Keinys S. *Kalbotyros terminų žodynas*. Kaunas: Šviesa.
- LKG I 1965 – *Lietuvių kalbos gramatika I*, red. K. Ulvydas. Vilnius: Mintis.
- Macienė J. Lietuvių kalbos deminutyvai palyginimuose. *Valoda dažadu kultūru kontekstā: Zinātnisko rakstu krājums 14*. Daugavpils, 2004. P. 127–132.
- Macienė J. Deminutyvų vaidmuo stiliaus figūrose. *Acta humanitarica universitatis Saulensis*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2006. P. 88–98.
- Ramonaitė V. *Epitetai. Palyginimai*. Šiauliai, 1972.
- Župerka K. *Lietuvių kalbos stilistika*. Vilnius: Mokslas, 1983.
- Župerka K. *Stilistika*. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2001.

Jurgita Macienė

DIMINUTIVES IN STYLISTIC FIGURES OF EASTERN UPPER LITHUANIAN TEXTS

Summary

Keywords: *text, subdialect, stylistic figure, diminutive.*

In the texts of Eastern Upper Lithuanian subdialects stylistic figures which are formed with diminutives were found. The importance of diminutival hypocoristic words for stylistic figures is not the same: a) a diminutive is one of the most important constituents; b) the importance of a diminutive is greater than that of other nouns; c) the importance of diminutive and other nouns is the same.

The first group includes litotes, hyperbole (lexical semantic stylistic figures) and climax (syntactic figure). To form these figures derivational diminutival and hypocoristic meanings and the very derivation of diminutives (different suffixation and derivations of several levels) are important.

The second group includes simile, metaphor (lexical semantic stylistic figures) and syntactic parallelism, antithesis (syntactic figures). The essence of all these figures is a kind of comparison, contrast, identity, so it is important what the object of comparison is. When it is compared or identified with some entity expressed by a diminutive, diminutival hypocoristic word meaning, purposeful and evaluative functions in the text are highlighted.

The third group includes lexical semantic stylistic figures metonymy and repetition, enumeration (syntactic figures) which can be formed with non-diminutival nouns as well. The usage of diminutives gives the colour of tenderness and pleasure and the profusion, variety, different size is pointed out.

In the subdialects of Utena, Širvintos, and Vilnius stylistic figures used diminutives formed with the most popular Lithuanian diminutival suffixes *-elis*, *-ė*, *-ėlis*, *-ė*, *-ukas*, *-ytė*, *-okas* and were derived from Lithuanian words or barbarisms.

The stylistic figures in the texts of subdialects mostly show derivational diminutival and hypocoristic meanings of diminutives and perform purposeful and evaluative functions.

Jurgita Macienė

DEMINUTYVAI RYTŲ AUKŠTAIČIŲ TEKSTŲ STILIAUS FIGŪROSE

Santrauka

Pagrindiniai žodžiai: *tekstas, patarmė, stiliaus figūra, deminutyvas.*

Rytų aukštaičių uteniškių, širvintiškių, vilniškių patarmių tekstuose rasta stiliaus figūrų, kurioms sudaryti vartojami deminutyvai. Mažybinių maloninių žodžių svarba figūroms yra nevienoda: a) deminutyvas yra vienas iš svarbiausių dėmenų; b) deminutyvo svarba yra didesnė nei kitų daiktavardžių; c) deminutyvo ir kitų daiktavardžių reikšmė yra tapati.

Pirmai grupei priskirtinos litotė, hiperbolė (leksinės semantinės stiliaus figūros) ir laipsniavimas (sintaksinė figūra). Šioms figūroms kurti yra svarbios deminutyvų darybinės mažumo ir malonumo reikšmės bei pati deminutyvų daryba – skirtingų priesagų (ir kelių darybos pakopų) vediniai.

Antrą grupę sudaro palyginimas, metafora (leksinės semantinės stiliaus figūros) ir sintaksinis paralelizmas, antitezė (sintaksinės figūros). Visų šių figūrų esmė – tam tikras lyginimas, gretinimas, tapatinimas, todėl svarbu, su kuo lyginama. Kai gretinama arba tapatinama su objektu, įvardijamu deminutyvu, išryškėja mažybinio maloninio žodžio darybinės reikšmės ir tekste atliekamos tikslinamoji bei vertinamoji funkcijos.

Trečiai grupei priklauso leksinė semantinė stiliaus figūra metonimija ir kartojimas, išvardijimas (sintaksinės figūros), kurie gali būti sudaryti ir su nedeminutyviniais daiktavardžiais. Pavartoti deminutyvai visam kontekstui suteikia švelnumo, malonumo atspalvį arba pabrėžia objektų gausumą, įvairumą, skirtingą dydį.

Uteniškių, širvintiškių, vilniškių patarmių stiliaus figūrose vartojami deminutyvai, sudaryti su populiariausiomis lietuvių kalbos deminutyvinėmis priesagomis *-elis*, *-ė*, *-ėlis*, *-ė*, *-ukas*, *-ytė*, *-okas* ir išvesti iš lietuviškų žodžių arba barbarizmų.

Tarminių tekstų stiliaus figūrose labiausiai išryškėja vartojamų deminutyvų darybinės mažumo bei malonumo reikšmės ir tikslinamoji bei vertinamoji funkcijos.